

In memoriam Herman Vanden Berghe

Herman Van Den Berghe werd geboren in 1933 in Overboelaere, vlak bij Geraardsbergen, als oudste van vijf kinderen, van vader Gustaaf en moeder, Maria-Hermance Steenhoudt.

Hij volgde Grieks-Latijn in het Sint-Catharina College in Geraardsbergen van 1945 tot 1951, hetzelfde college waar ook Piet De Somer school liep.

Het scheelde geen haar of Herman was niet naar de universiteit kunnen gaan. Toch studeerde hij af als dokter in de geneeskunde in 1958 aan de KU Leuven, waar hij ook bijkomende diploma's en certificaten behaalde in de Medische Wetenschappen, de Radiobiologie, Oncologie en Nucleaire Geneeskunde. In 1966 werd hij Geaggregeerde voor het Hoger Onderwijs.

Al vroeg was hij gebeten door het onderzoeksvirus. Als geneeskundestudent liep hij onderzoekstages in het Rega Instituut in Leuven en in het Kankerinstituut in Amsterdam. Na zijn studies volgden verschillende fellowships in Parijs, London en in de Wereld Gezondheids Organisatie, en hij doorliep een post-doctoral fellowship aan de NIH, de National Institute of Health, in de jaren 1969-1970, aan de Universiteit van Washington in Seattle, toen reeds in de medische genetica.

Zijn academische carrière begon Herman in 1963, als 'assistent professor' om vervolgens, als hoogleraar in 1966, vijftig jaar geleden, aan de wieg te staan van het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid. Tot Gewoon Hoogleraar in de Menselijke Genetica aan de Faculteit Geneeskunde werd hij benoemd in 1972.

Het aantal lidmaatschappen van jury's, internationale commissies, en prijzencommittees waarvan professor Vanden Berghe deel uitmaakte, is schier ontelbaar en neemt ettelijke bladzijden in beslag in het CV dat Herman enkele jaren geleden zelf nog redigeerde.

Zo was hij visiting professor aan de VUB, in Kinshasa, in New York en in Harvard. Als expert was hij lid van internationale comités en associaties van kankerregistratie, het Internationaal Olympisch Comité, de Wereldgezondheidsorganisatie en de Nederlandse Gezondheidsraad.

Hij was lid van de Koninklijke Akademie van Geneeskunde, de Pauselijke

Academie van Wetenschappen, de Europese Academie van Wetenschappen en Kunsten, de Academia Europeae en de Roemeense Academie.

Tussen 2002 en 2005 was hij de eerste secretaris-generaal van de League of European Research Universities, een organisatie van topuniversiteiten in Europa, waarvan het hoofdkwartier in Leuven is gevestigd, en waarop we nog altijd bijzonder fier zijn.

Professor Vanden Berghe nomineerde talloze collega's voor prijzen, in binnen- en buitenland, waaronder de Nobelprijs, en hij was lid van het organiserend of wetenschappelijke comité van tientallen conferenties en editor en reviewer van verschillende wetenschappelijke vaktijdschriften.

Herman won zelf verschillende wetenschappelijke prijzen, waaronder die van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde, een Francqui Chair aan de UCL, de FWO Excellentieprijs, de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap en enkele jaren later de gouden medaille van de Vlaamse regering.

In 1993 werd hij door Koning Boudewijn geadeld met de baronstitel.

Bijzonder fier was hij op twee speciale onderscheidingen: de gouden medaille van het Sint-Catharina College in Geraardsbergen, zijn college, als 'uitzonderlijk alumnus', enerzijds en het ere-burgerschap van de stad Leuven anderzijds.

Toen hij werd toegelaten tot het emeritaat in 1998 kreeg Herman een magnifiek Liber Amicorum, samengesteld door vele vrienden en collega's. Bij de redactie van dit 'in memoriam' heb ik daarvan dankbaar en overvloedig gebruik gemaakt.

Herman was wetenschapper, manager, beleidsmaker en ook melomaan. En hij was het allemaal tegelijkertijd.

Eerst en vooral was hij de oprichter, of beter, bezieler van het CME, het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid in Leuven, van het prille begin in 1966, tot zijn emeritaat in 1998.

Bij de viering van 50 jaar CME vorig jaar refereerde Herman aan de 500ste verjaardag van Utopia in Leuven, om de parallel te leggen met de utopie die het CME was in de beginjaren, gevestigd in de volgens Herman 'absoluut idyllische omgeving van de kelders van de afdeling anatomie, onder de snijzalen van anatomie en palend aan het mortuarium van het ziekenhuis'.

En hoewel ooit de fenomenen van ‘meiose’ en ‘cross-overs’ in Leuven ontdekt zijn, was er in die pioniersjaren niets te bespeuren van menselijke erfelijkheid in Leuven, noch in het onderwijs, noch in het onderzoek, noch in de klinische praktijk.

Het is Herman’s absolute verdienste dat hij het initiële micro-laboratorium van uit die kelders van het ziekenhuis, liet uitgroeien tot een wereldcentrum van menselijke genetica. Bij de 50ste verjaardag bekende hij *“er geen spijt van te hebben allerhande administratieve mallemolens te hebben omzeild, lokalen te hebben gekraakt en ongevraagde voorlopige containers te hebben geplaatst”*.

Het was Herman’s visie op het toekomstig belang van de klinische genetica, lang voor van technische diagnostische, laat staan therapeutische mogelijkheden sprake was.

Het was Herman’s visie om klinisch en fundamenteel onderzoek onlosmakelijk te integreren.

Het was Herman’s visie om met onverbeten inzet te vechten voor elke frank onderzoeksfinanciering, wat hij steevast omschreef als *“de plicht om mee te rijden met elke koers, niet alleen de grote rondes maar ook de kleine kermiskoersen”*.

Het was Herman’s visie om te gaan lobbyen voor nieuwe vormen van financiering, met inbegrip van mecenaatswerving.

Het was Herman’s visie tenslotte om jongere generaties van excellente onderzoekers aan te trekken, door hem ooit omschreven als *‘vurige raspaarden die zich, eenmaal volgroeid, door de menner niet meer laten breidelen’*.

In de ontwikkeling van het CME tot een top-research departement huldigde Herman het credo *‘van patiënt op de raadpleging tot zijn molecules in het labo en terug’*.

De ploeg die Herman samenbracht was het resultaat van een zorgvuldig selectieproces en een onuitputtelijke energie om kredieten bij elkaar te rijven. De snelheid en het succes waarmee dit lukte, verbaasde iedereen, inclusief de eigen Alma Mater die met toenemende verwondering, en

regelmatig na de feiten, moest vaststellen dat de groep opnieuw drastisch in omvang was toegenomen.

Voor Herman was een werkweek van 100 uur geen uitzondering. Hij vertelde mij eens dat hij zijn wetenschappelijke interacties met de medewerkers op zaterdagmorgen agendeerde. Dat was voor hem dan puur genieten.

De zaadjes die Herman dropte in de jaren 70 en 80 hebben wortel geschoten. De opeenvolgende generaties van top-onderzoekers, we zijn intussen aan de 4de generatie, heeft de wereld verbaasd met een wetenschappelijk oeuvre van internationale impact.

Maar ook klinisch is het CME ver buiten Vlaanderen uitgegroeid tot een standaard referentie, een 'internationale benchmark'. Herman was één van de pioniers van het Nationaal Kankerregister in België, en samen met Wivina Demeester, hier aanwezig, en eredoctor van onze Alma Mater, professionaliseerde hij de centra voor menselijke erfelijkheid in België.

Permettez-moi de m'adresser ici aussi aux collègues du FRNS et de notre université soeur, l' Université Catholique de Louvain.

Le professeur Vanden Berghe a collaboré pendant de longues années aux travaux de ces commissions scientifiques de Cancérologie et de Morphologie, dont il fut le président, et en étant membre de la commission d'Éthique Médicale depuis sa création en 1976.

Herman Vanden Berghe a aussi organisé plusieurs rencontres conjointes des deux Conseils de Recherche du KU Leuven et UCL, au cours de laquelle des problèmes de travail respectifs étaient évoqués et discutés. Je cite le Prorecteur Honoraire de l'UCL, le professeur Meulders, qui décrivait Herman comme *"un brilliant chercheur, un animateur fougueux et clairvoyant de la recherche universitaire, mais aussi un homme de culture et un musicien talentueux"*.

Cettes relations avec l'UCL n'étaient pas coincidentielles. A la fin des années soixantes, dans le tourmente de l'éclatement de l'université louvaniste, se sont créées des relations médicales entre le laboratoire du CME et le service d'hématologie des cliniques Saint-Pierre. Le fruit de cette collaboration a alimenté le rapprochement entre les chercheurs des deux rives de la Dyle. Et c'est pour cela que l'UCL a souhaité manifester sa reconnaissance au

professeur Vanden Berghe en lui conférant le titre de docteur honoris causa en mars 1996.

Dit was trouwens niet het enige eredoctoraat voor Herman. Andere werden hem toegekend in Kinshasa, Ferrara, Perugia en Hamburg.

Herman zou Herman niet zijn als er ook niet vele zijroutes waren die hij bewandelde. Eén van zijn maatschappelijke engagementen was wat hij noemde *'den boer opgaan'*, om overal te velde, in service clubs en parochiezalen, het toenemende belang van menselijke genetica te gaan uitleggen. Zo vertelde Herman ooit dat hij de *"blijde boodschap van de genetica was gaan uitdragen, tot in Lotenhulle toe, waar hij verwelkomd werd door 5 man, wat de helft van het bestuur was van de uitnodigende vereniging"*.

Bij het aantreden van rector Dillemans in 1985 werd Herman belast met de uitbouw van het onderzoeksbeleid aan onze universiteit. Herman vervulde de rol van onderzoekscoördinator en was in de 2de periode van Dillemans' rectoraat, de enige vice-rector.

Opnieuw werden het pioniersjaren, waarin voor onze universiteit veel ten goede veranderde. Roger Dillemans en Herman Vanden Berghe waren een bijzonder complementair duo. Ze waren *'brothers in arms'*.

Ere-rector Dillemans beschrijft Herman als een *"tochtgenoot tijdens een intense rectoraatsperiode, waarbij ze samen hoopvol op weg waren. Het contact met hem"*, zegt Roger, *"was aanstekelijk en verruimde het perspectief, al moet ik toegeven dat hij meestal wel al iets verder was. Grenzen waren immers voor hem nooit heel duidelijk, en zeker niet bepalend."*

Herman concipieerde een sterke, onafhankelijke onderzoeksraad die, tot de dag van vandaag, werkt in een bijzondere cultuur: ernstig en efficiënt, solidair in doortastende beslissingen, een combinatie van gezond verstand en menselijkheid bij moeilijke communicatie. En vooral, op de soms lange en uitputtende vergaderingen, creëerde Herman een ongedwongen sfeer van cameraderie.

Herman bouwde een dienst onderzoekscoördinatie uit van 'scratch'. Hij lanceerde een steeds beter gedocumenteerd GeDOCumenteed, een informatieblad dat trouwens heel wat lezers kende aan andere universiteiten. Hij installeerde de traditie waarbij Gebu en Academische Raad de beslissingen van de Onderzoeksraad *'ne varietur'* moesten opvolgen.

In de recente film die de Dienst Onderzoekscordinatie maakte naar aanleiding van haar 30-jarig bestaan, formuleerde Herman het als volgt: *“De zending van de universiteit is het fundamenteel onderzoek, dat ten gronde het universitair onderwijs moet ondersteunen en stofferen. Dat fundamenteel onderzoek moet excellent zijn. Het moet worden uitgevoerd in volledige vrijheid. Alleen zo komt onze creativiteit ten volle naar boven. Onze toekomst zal gebaseerd zijn op wetenschap. Onze toekomst wordt een ‘Science Based Future’”.*

Bij diezelfde gelegenheid bracht ook voormalig Minister-president Van den Brande hulde aan Herman, die één van de organisatoren was geweest van de grote betoging van wetenschappers in Brussel, op 6 feburari 1992, een betoging die een abrupt einde maakte aan de wittebroodsweken van de pas geïnstalleerde minister-president. De grote aanklacht was de absoluut stiefmoederlijke behandeling van het wetenschapsbeleid, vooral op budgettair vlak.

Het was een ‘wake-up’ call voor Vandenbrande en de jonge kabinetsmedewerkers, waartoe ik toen behoorde. In de daaropvolgende jaren werden wij intensief ‘be-mentored’ door Herman. Ik trad toe tot een geheim genootschap dat door Herman ‘POLIDOC’ werd genoemd, wat staat voor ‘Politiek’ en ‘Dienst Onderzoekscordinatie’. POLIDOC groeide naderhand uit tot de Raad Onderzoeksbeleid van onze universiteit.

De invloed van Herman liet zich gelden. Voor de budgetten stond de Vlaamse regering in, wat leidde tot een verdubbeling van de financiële inspanningen voor Onderzoek & Ontwikkeling in Vlaanderen op vier jaar tijd.

Voor de kwaliteit gebruikten we Herman’s adagio van *‘Goed is niet goed genoeg’*, of ook, één van zijn andere geliefkoosde one-liners: *“Mik hoger dan het doel, de pijl zakt bij het vliegen!”*

Toen zijn vice-rectorschap eindigde in 1995, was Herman 62. Een leeftijd waarop elk zinnig mens, na zo’n intensieve loopbaan, op zijn lauweren zou gaan rusten. Zoniet Herman.

Hij werd één van de wetenschappelijke directeurs van het pas opgerichte Vlaams Instituut voor Biotechnologie, met als kerngroep het niet-klinische deel van het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid. De missiestelling van het VIB is gecentreerd rond excellent onderzoek met internationale impact,

en valorisatie van het onderzoek via samenwerking met de industrie, de opbouw van een patentportfolio en de creatie van spin-offs.

En niettegenstaande het initieel scepticisme van zowat alle rectoren, hielden wij steeds Herman's adagio in gedachten: *"Ge moet niet toegeven als ge gelijk hebt!"* En wat voor gelijk hebben we gekregen, Herman. Na het CME en het Onderzoeksbeleid van onze universiteit, is het VIB de derde grote realisatie, waar jij mee je robuuste schouders hebt onder gezet.

Na zijn emeritaat werd Herman nog voorzitter van de Koning Boudewijnstichting waar hij actief meewerkte aan de uitbouw van het actiedomein Gezondheid en een belangrijke rol speelde bij de bescherming van het muzikaal erfgoed van Vlaanderen. Hij maakte rond die tijd ook deel uit van een beperkte kring van wetenschappelijke adviseurs van Koning Albert.

Reeds als onderzoekscoördinator had Herman een bijzondere belangstelling voor de Humane Wetenschappen. De getuigenissen van collega's uit de menswetenschappen spreken boekdelen. De archeologische projecten in Beydar in Noord-Syrië, de ontsluiting van Sagalassos, de pre-Ecykiaanse miniaturen, en last but not least, het onderzoek naar de polyfone muziek, dat uniek cultureel wereld-erfgoed van Vlaanderen.

De zorg voor het cultureel erfgoed en de studie van de menselijke erfelijkheid hebben met mekaar gemeen dat ze niet alleen veel leren over vorige generaties, maar dat ze ook toekomstige generaties vooruit helpen.

Zelf was hij een actief muziekbeoefenaar en -liefhebber. Al tussen 1947 en 1959 bespeelde Herman het orgel in de kerk van Geraardsbergen, tijdens de Hoogmis en het Lof. Zijn voorliefde voor dit polyfoon instrument, maar ook voor de jachthoorn, de beiaard en de menselijke stem is bekend. Stuk voor stuk instrumenten die nogal makkelijk de nostalgie beroeren: Het woud met de jachthoorn, onze oude steden met de beiaard, de galmen van orgelklanken in de kathedralen, de ingetogenheid van de polyfonie in abdijkerken.

Maar er is misschien toch ook een genetische verklaring: Met grote koppigheid hebben precies deze oude instrumenten de stormachtige evolutie van de muziek doorstaan. Het is een muzikale *'survival of the fittest'*.

Professor Vanden Berghe is één van de monumenten van onze universiteit.

Hij was een pelgrim op de weg van wetenschappelijke kennis, en velen onder ons waren zijn tochtgenoten. Hij heeft zijn robuuste schouders gezet onder grootse projecten die ons allen toelieten een verschil te maken. Zijn welluidende stem werd gehoord in het international koor van grensverleggers.

Ons leven is pas geslaagd wanneer we ten gronde iets betekend hebben voor andere mensen. En, Herman, dat was bij jou het geval, voor vele mensen. Jij had het talent om even gemoedelijk om te gaan met vorsten, politici, rectoren, professoren en wetenschappers.

Je was minzaam en begrijpend, zonder neerbuigend te zijn. Je had een luisterend oor maar kon toch behoorlijk assertief uit de hoek komen, met ontegensprekelijke overtuiging, soms met kruidige en onverbloemde taal, cassant, spetterend, met humor, soms cynisch en provocerend.

Herman, niemand kon jou volledig kennen, maar iedereen kon jou wel volledig ervaren, imponerend, onderhoudend, inspirerend. Je maakte het verschil, en meestal op korte tijd. Je veranderde de wereld rondom jou, ten goede, steeds ten goede !

Je was uniek in de vanzelfsprekendheid van je veelzijdigheid, Je had een polyfone persoonlijkheid.

Herman, je was een humanist in de beste traditie.

Je had de creatieve evenwichtigheid van Erasmus, met voldoende oog voor een soms cynische lof op de zothed, waarmee we hartelijk konden lachen bij een glas wijn.

Je had de serieux, het verantwoordelijkheidsgevoel en de standvastigheid van Thomas Morus.

Je bezat de sociale gerichtheid van Vives.

Je was bezield met de grote wetenschappelijke gerichtheid voor het onbekende van Ortelius.

Herman was een humanist die over de grenzen van de wetenschappen heen, zelf wetenschappelijke grenzen verlegde en daarbij aandacht en steun verleende aan alle disciplines, en de beoefenaars daarvan.

‘Truly, he was a man for all seasons’.